

ОПЕРАЦІЇ З МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

©2021 МАНГУШЕВ Д. В., ЛЕОНЕНКО К. Р.

УДК 338.48
JEL: L83; Z30; Z31; Z39

Мангушев Д. В., Леоненко К. Р. Операції з міжнародного туризму в Україні

Метою статті є виявлення та виокремлення особливостей функціонування ринку міжнародних туристичних послуг в Україні та національних і світових тенденцій, а також аналіз і синтез наявних інформаційних збірок і вибірок. У статті проаналізовано статистичні та теоретичні матеріали за останні роки та виокремлено основні проблеми, наявні у сфері міжнародних туристичних послуг України за різними спрямуваннями. Розглянуто стан розвитку туризму за напрямками прибуття та вибуття щодо міжнародного туризму та умови надання даних послуг, спираючись на основні документи та законодавство України. Охарактеризовано основні теоретичні засади, які є фундаментальними та мають значний вплив на функціонування даної галузі. Визначено «суб'єктів міжнародних туристичних послуг» і сутність цього терміна на основі законодавчих документів, чинних на території України. Окреслено основні тенденції, що існують сьогодні у сфері міжнародних туристичних послуг. Розраховано основні показники діяльності ринку в структурі та динаміці, які характеризують стан функціонування галузі. Охарактеризовано вплив міжнародного туризму на ВВП країн світу та бюджетоформування. Проведено ретроспективний аналіз за відповідними показниками за для відображення актуальних змін на ринку. Визначено основні країни – партнери України в галузі туристичних послуг і проаналізовано динаміку розвитку відносин з даними країнами. Сформовано ряд рекомендацій на основі попереднього аналізу, спрямованих на подолання виокремлених проблем; стабілізацію ринку; відновлення ефективної діяльності, економічного зростання України; залучення нових інвестицій з боку держав, компаній і фізичних та юридичних осіб у галузь; посилення позицій на світовому ринку; розкриття з нового боку туристично-рекреаційного потенціалу України та розширення пропозиції на ринку.

Ключові слова: туризм, туристичні послуги, міжнародні туристичні послуги, прибуття, вибуття, туризм в Україні, внутрішній туризм.

Рис.: 5. **Табл.:** 1. **Бібл.:** 11.

Мангушев Дмитро Валерійович – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри маркетингу, менеджменту та підприємництва, Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна (майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна)

E-mail: d.v.mangushev@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8795-164X>

Леоненко Карина Русланівна – студентка, кафедра маркетингу, менеджменту та підприємництва, Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна (майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна)

E-mail: Karina.leonenko92@gmail.com

UDC 338.48
JEL: L83; Z30; Z31; Z39

Mangushev D. V., Leonenko K. R. International Tourism Operations in Ukraine

The article is aimed at identifying and distinguishing the peculiarities of the functioning of the market of international tourist services in Ukraine along with national and world trends, as well as analyzing and synthesizing available information collections and samplings. The article analyzes statistical and theoretical materials from recent years and highlights the main problems present in the field of international tourist services of Ukraine by various directions. The state of development of tourism by the directions of arrival and departure regarding international tourism and the conditions for the provision of these services, based on the main documents and legislation of Ukraine, is considered. The basic theoretical principles, which are fundamental and have a significant impact on the functioning of this industry, are characterized. The «entities of international tourist services» and the essence of this term are defined on the basis of legislative documents in force on the territory of Ukraine. The major trends that exist today in the sphere of international tourist services are outlined. The main indicators of market activity in the structure and dynamics that characterize the state of functioning of the industry are calculated. The influence of international tourism on the GDP of the world countries and on the budget formation is characterized. A retrospective analysis of relevant indicators was carried out to reflect current changes in the market. The main countries – partners of Ukraine in the field of tourist services are determined and the dynamics of development of relations with these countries is analyzed. A number of recommendations have been formed based on preliminary analysis directed towards overcoming the identified problems; stabilization of the market; restoration of effective activity, economic growth of Ukraine; attracting new investments from countries, companies, individuals and legal entities to the industry; strengthening positions in the world market; disclosure of the tourism and recreational potential of Ukraine on the new side and expansion of the market offer.

Keywords: tourism, tourist services, international tourist services, arrival, departure, tourism in Ukraine, domestic tourism.

Fig.: 5. **Tabl.:** 1. **Bibl.:** 11.

Mangushev Dmitriy V. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Marketing, Management and Entrepreneurship, V. N. Karazin Kharkiv National University (4 Svobody Square, Kharkiv, 61022, Ukraine)

E-mail: d.v.mangushev@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8795-164X>

Leonenko Karina R. – Student, Department of Marketing, Management and Entrepreneurship, V. N. Karazin Kharkiv National University (4 Svobody Square, Kharkiv, 61022, Ukraine)

E-mail: Karina.leonenko92@gmail.com

Сьогодні туризм є одним із найбільш динамічно зростаючих і прибуткових видів міжнародної діяльності. Кожного року здійснюється щонайменше 1 млрд подорожей, з яких 52% – у межах країн Європи [1]. У багатьох країнах дана галузь формує значну частку ВВП, створює значну кількість робочих місць і неодмінно впливає на економічний розвиток країни. Саме тому дана тема є актуальною для дослідження.

Вивченню даного питання присвячено дослідження цілого ряду провідних учених, серед яких: Тонкошкур М. В., Бойко М. Г., Любіцева О. О., Попович С. І, Сокол П. М., Корчевна А. О. та ін. Проте, враховуючи динамічність розвитку туристичної галузі, складність процесів, що на нього впливають, зазначена проблематика потребує подальших досліджень.

Метою даного дослідження є синтез та аналіз наявних теоретичних і статистичних даних про міжнародні операції з туризму, формування основних тенденцій, проблем і рекомендацій.

За Законом України «Про туризм» поняття «туризм» передбачає тимчасовий виїзд людини з місця постійного проживання з оздоровчою, пізнавальною чи професійною метою без заняття оплачуваною діяльністю [2].

Ринок туристичних послуг включає декілька елементів, а саме: міжнародний туризм, який поєднує в собі виїзний та в'їзний міжнародний туризм, і внутрішній туризм. У загальному вигляді під операціями з міжнародного туризму розуміють діяльність, направлену на надання туристичних послуг і продаж матеріальних товарів туристичного попиту для задоволення ряду потреб іноземного туриста [3].

Суб'єктами міжнародного туризму виступають особи, які виїжджають за територію країни, де вони не є громадянами та не займаються в приймаючій країні оплачуваною діяльністю, а також підприємства, заклади, зареєстровані за законодавчим порядком і які мають ліцензію на діяльність щодо надання туристичних послуг, яка видається Державним комітетом України з туризму. Ліцензуванню підпорядковуються певні види міжнародної діяльності: організація прийому й обслуговування іноземних туристів в Україні та організація туристичних поїздок за межі України. Готельні послуги та послуги харчування, надані суб'єктам туристичної діяльності, підлягають обов'язковій сертифікації [4].

Основною характеристикою міжнародного туризму на сьогоднішній день є масовість, яка стала основоположною з повоєнних років і привела до розширення туристичної індустрії.

Міжнародний туризм включає матеріальну та нематеріальну складові послуг, які надаються. До матеріальних належать [4]:

- 1) оформлення необхідної документації, а саме: візові документи, закордонні паспорти тощо;

- 2) харчове забезпечення туристів (ресторани, кафе і т. ін.);
- 3) продаж сувенірів, листівок;
- 4) послуги з розміщення (готелі, хостели і т. ін.);
- 5) послуги непасажирського транспорту;
- 6) побутові послуги.

Виділяють декілька видів міжнародного туризму за різними показниками, а саме: активний і пасивний, на основі яких утворився поділ туристичних зовнішньоторговельних операцій на імпорتنі й експортні [3]. Під активним міжнародним туризмом розуміють приїзд іноземних туристів на територію країни, під пасивним – виїзд громадян власної країни в іншу. Основним критерієм поділу є економічний вплив: активний туризм базується на ввезенні валюти на територію країни, пасивний – на вивезенні. Внаслідок цього туристичний імпорт передбачає вивезення грошової валюти з країни та «ввезення» вражень, а експорт – ввезення валюти на територію країни та «вивезення» вражень.

Окрім цього, за **метою подорожі** виділяють: *пізнавальний* (задля відкриття для себе нових історико-культурних цінностей, природних об'єктів); *науковий* (з метою наукових досліджень, семінарів, конференцій); *рекреаційний* (задля відпочинку чи оздоровлення); *діловий* (з метою здійснення підприємницької діяльності) види міжнародного туризму. За **кількістю суб'єктів** виокремлюють груповий та індивідуальний; за **терміном продовження подорожі**: короткочасний і тривалий (більше 3-х діб); за **способом проведення**: організований і неорганізований міжнародний туризм [5].

Організація туристичних операцій включає відносини між виробниками (туристичні фірми, готелі, екскурсійні підприємства тощо) та споживачами (туристами) туристичних послуг, як і повинні бути врегульовані певними офіційними документами. На сьогодні за законодавством України договір щодо надання туристичних послуг підписується між суб'єктами туристичної діяльності та суб'єктами й споживачами. Даний контракт має включати в себе інформацію про умови, якість, відповідальність, процес сплати, права й обов'язки, термін виконання туристичних послуг. Окрім цього, найбільш популярним видом договору між виробниками туристичних послуг і туристичними агентствами є агентська угода, яка забезпечує передачу права на продаж послуг туристичному агенту та включає відповідні умови здійснення даної угоди [6].

Для багатьох країн світу міжнародний туризм і туристична сфера загалом є однією з бюджетотворюючих. Так, можна прослідкувати, що у 2019 р. внесок туристичної діяльності у ВВП країн світу є різним. На першому місті, порівняно з іншими країнами, знаходиться Макао – 50,2% від загального ВВП, на другому – Мальдіви (32,51%), на третьому – Сей-

шельські острови (26,39%). Україна посіла 163 місце з показником 1,39%, але у світовій економіці генерує понад 10% доходів за міжнародною туристичною діяльністю [7].

Туристична діяльність створює робочі місця всередині країни, які забезпечують діяльність міжнародного туристичного бізнесу. Так, у рейтингу країн за відсотком внеску туризму в зайнятість за 2019 р. перші місця посіли: Макао (32,3%), Багамські острови (26,9%) та Сейшельські острови (26,7%). Україна зайняла 163 місце в рейтингу з показником внеску 1,2% [7].

Якщо порівняти дані щодо прибуття та вибуття іноземних туристів на національну територію країн за рейтингом Кпоета, складеним за офіційними даними, то можна отримати таблицю, яка свідчить про значне відставання України від передових країн за цими показниками, що, відповідно, відображає обсяги попиту на міжнародні туристичні послуги в Україні. Основними лідерами серед країн за кількістю осіб, які вибули та прибули, залишаються декілька років поспіль: США, Китай, Іспанія, Гонконг, Велика Британія та Франція (табл. 1).

ність міжнародних подорожей з метою приватних поїздок (рис. 1).

Рис. 1. Структура розподілу кількості виїжджаючих громадян за метою поїздки у 2017 р., %

Джерело: побудовано за [9].

Найбільша кількість виїжджаючих осіб прямували в такі країни: Польща (37,8%), Російська Федерація (16,6%), Угорщина (11,8%), Молдова (6,4%), Білорусь (4,5%), Туреччина (4,5%) (рис. 2).

Таблиця 1

Вибуття та прибуття іноземних туристів на території країн світу за 2017–2019 рр.

Країна	Рік					
	2019		2018		2017	
	Прибуття, осіб	Вибуття, осіб	Прибуття, осіб	Вибуття, осіб	Прибуття, осіб	Вибуття, осіб
США	166 009 000	–	169 324 922	157 873 000	174 291 750	148 056 000
Китай	162 538 000	154 632 000	158 106 000	149 720 000	153 260 000	143 035 000
Іспанія	12 617 000	22 816 000	124 456 000	22 287 000	121 717 000	20 274 000
Гонконг	55 913 000	94 715 000	65 148 000	92 214 000	58 472 000	91 304 000
Велика Британія	40 857 000	93 086 000	40 283 000	90 571 000	41 080 000	87 242 000
Україна	13 710 000	29 346 000	14 342 000	27 977 000	14 579 000	27 067 000

Джерело: складено за [7].

На сьогоднішній день імідж України на міжнародному ринку туристичних послуг формується завдяки злагодженості та раціональності інститутів і процесів на національному ринку. Однією з першочергових проблем є відсутність оновленості офіційних статистичних даних на сайті Державної служби статистики щодо міжнародного туризму в Україні [8]. Останнє оновлення даних відбувалося у 2017 р., тобто дані за останні 3–4 роки відсутні. Це породжує проблему неякісної та неповної оцінки ситуації на ринку.

За існуючими статистичними даними на 2017 р. кількість громадян, які виїжджали за кордон, склала 26,4 млн осіб, з яких 97 271 осіб – з метою службової поїздки (0,37%), 120 887 осіб – організований туризм (0,46%), а 26 219 255 осіб – з метою приватної поїздки (99,17%). Отримані дані свідчать про значну переваж-

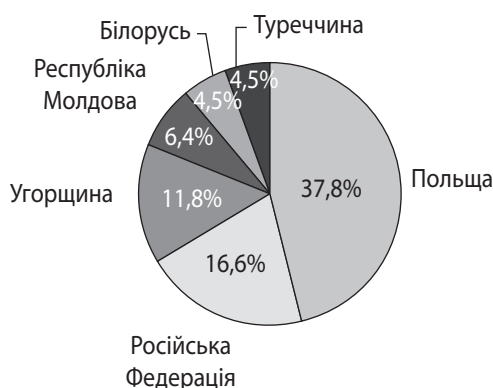

Рис. 2. Топ-6 країн за кількістю виїжджаючих осіб з України у 2017 р., %

Джерело: побудовано за [9; 10].

Щодо статистичних даних про кількість в'їжджаючих осіб на територію України, то їх кількість склала 14 229 642 особи, з яких найбільша кількість становили приватні поїздки (96,57%). На другому місці – з метою культурного, спортивного, релігійного обміну (2,45%) (рис. 3).

Найбільша кількість в'їжджаючих осіб прямувала з країн: Угорщина (45,9%), Молдова (18,2%), Білорусь (11,2%), Російська Федерація (6%), Польща (4,7%), Румунія (3,2%) (рис. 4).

на прослідкувати динаміку діяльності. Так, з 2015 р. спостерігається нарощення обсягів обслуговуваних виїзних туристів, особливо у 2018 та 2019 рр., і несуттєве нарощення – в'їзних туристів. Найбільші темпи зростання обслуговування турагенствами в'їзних споживачів туристичних послуг спостерігається у 2016 р. – 231,4%, а виїзних – у 2008 р. – 381,5%. Останніми роками прослідковується тенденція нарощення обсягів обслуговування та спаду темпів зростання за виїзними та в'їзними операціями (рис. 5).

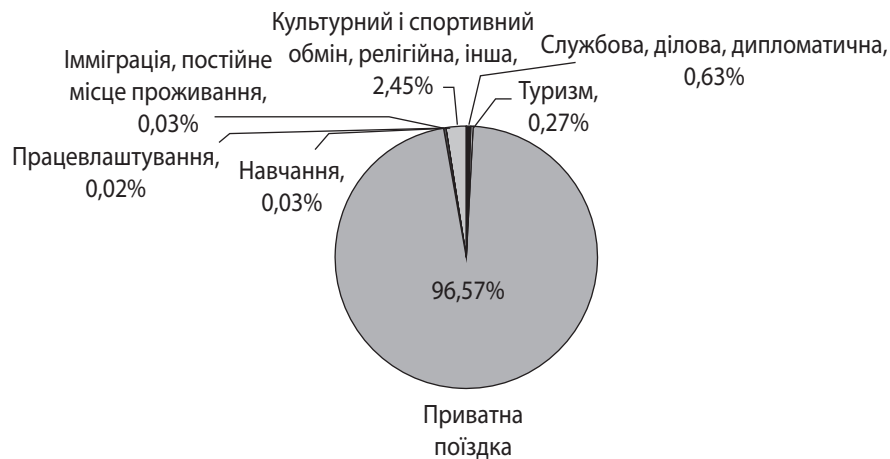

Рис. 3. Структура розподілу кількості в'їжджаючих громадян за метою поїздки у 2017 р., %

Джерело: побудовано за [9].

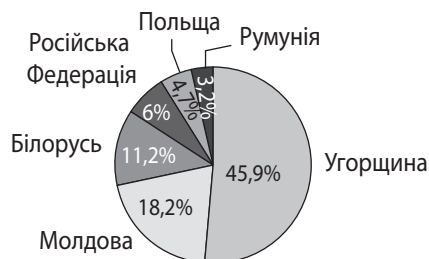

Рис. 4. Топ-6 країн за кількістю в'їжджаючих осіб з України у 2017 р., %

Джерело: побудовано за [9; 10].

Згідно з даними Державної прикордонної служби, у 2019 р. прикордонники зафіксували трохи більше, ніж 27 млн іноземних відвідувачів, що дає можливість свідчити про нарощення обсягів попиту на міжнародний туризм в Україні серед іноземних громадян. Серед них 7,9 млн осіб прибули з Молдови; 6,3 млн осіб – з країн ЄС, які мають кордон з Україною; 4,5 млн осіб – з Білорусі та 2,8 млн осіб – з Російської Федерації, що одночасно свідчить про значне зменшення обсягів туристичних відвідувань з Росії, яка до 2014 р. була головним «експортером» туристів до України [11].

За офіційними статистичними даними про кількість туристів, обслуговуваних туроператорами та турагенствами за видами туризму з 2000 до 2019 рр., мож-

ВИСНОВКИ

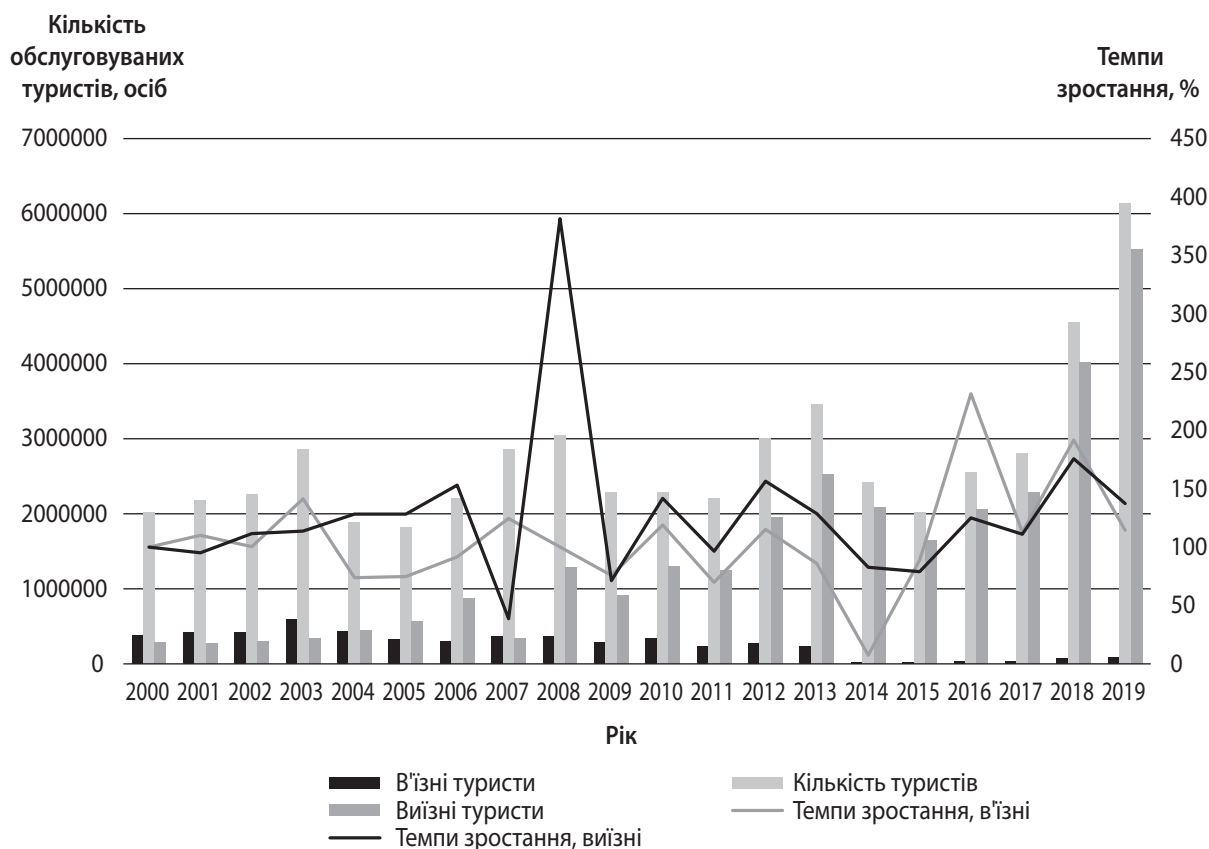
Сектор міжнародного та внутрішнього туризму створює близько 10,4% світового ВВП і формує більшу частку бюджетів багатьох країн. Україна має значний потенціал для розвитку туризму, що підтверджує одне з провідних місць в Європі за рівнем забезпеченості цінними природними та культурними ресурсами. Проте, з іншого боку, стан розвитку туристичної інфраструктури не повністю відповідає потенціалу країни та потребує значних реформ і вдосконалень.

Окрім цього, слід відмітити, що основною характеристикою міжнародного туризму на сьогоднішній день є його масовість, він має розгалужену систему класифікації та включає матеріальну та нематеріальну складову. Дані особливості необхідно пам'ятати та застосовувати задля підвищення прибутковості суб'єктів ринку й економіки країни в цілому.

На сьогодні, за проведеними дослідженнями, основними лідерами серед країн за кількістю осіб по вибуттю та прибуттю залишаються декілька років поспіль: США, Китай, Іспанія, Гонконг, Велика Британія та Франція. На жаль, слід відмітити значне відставання України порівняно з передовими країнами світу за кількістю подорожуючих осіб.

Відповідно до офіційних статистичних даних України про діяльність на ринку міжнародного туризму було виокремлено, що міжнародні подорожі

Рис. 5. Динамічні зміни кількості туристів, обслуговуваних туроператорами та турагентами, за видами туризму в Україні (ліва шкала, осіб) і темпів зростання кількості обслуговуваних виїзних і в'їзних туристів (права шкала, %)

Джерело: побудовано за [9].

переважно здійснюють з метою приватних поїздок; найбільш популярною країною для виїжджаючих осіб є Польща, а для в'їжджаючих – Угорщина; останніми роками прослідковується тенденція нарощення обсягів обслуговування та спаду темпів зростання за виїзними та в'їзними операціями, здійсненими національними туроператорами та турагенціями.

Проведене дослідження дозволило також визначити наявність проблем, які стримують розвиток міжнародного туризму та потребують вирішення. Для цього необхідно здійснити:

- ✦ розробку довгострокової стратегії реформування та стимулювання міжнародного туристичного бізнесу;
- ✦ використання системного підходу до розробки програм розвитку туризму та курортів на державному, регіональному і місцевих рівнях;
- ✦ рекламну кампанію з просування України як туристичного об'єкта;
- ✦ розвиток нових видів туризму;
- ✦ розгалуження системи транспорту;
- ✦ забезпечення необхідних умов для іноземних туристів у місцях пересування, проживання, бронювання і т. ін. (наприклад, системи сайтів іноземними мовами, забезпечення перекладача і т. ін.);

- ✦ підвищення рівня безпеки на туристичних об'єктах і маршрутах;
- ✦ упровадження сучасних механізмів акредитації та сертифікації об'єктів туристичної інфраструктури. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Болотна О. В. Індустрія туризму в структурі зовнішньоекономічної діяльності України. *Ефективна економіка*. 2013. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2413>
2. Закон України «Про туризм» від 15.09.1995 р. № 324/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр#Text>
3. Тонкошкур М. В. Міжнародний туризм : конспект лекцій. Харків : ХНУМГ, 2013. 128 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/16423929.pdf>
4. Великочий В. С., Дутчак О. І., Шикеринець В. В. Міжнародний туризм : навч. посіб. Івано-Франківськ, 2015. 254 с.
5. Сокол П. М., Корчевна А. О. Аналіз туристичних послуг в Україні на засадах класифікаційних ознак. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 10. С. 386–390. URL: <http://global-national.in.ua/archive/10-2016/79.pdf>
6. Александрова А. Ю. *Международный туризм : учебник*. М. : Аспект Пресс, 2002. 470 с.

7. Мировой атлас данных. Мировая и региональная статистика, национальные данные, карты, и рейтинги. URL: <https://knoema.ru/atlas/topics/Туризм>
8. Козловський Р., Шикіна О., Ярьоменко С. Туризм-2020: рік надій та сподівань. *Український туризм*. 2020. С. 38–40. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/11065/1/Туризм%20-%202020%20рік%20надій%20та%20сподівань.pdf>
9. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
10. Державне агентство розвитку туризму (ДАРТ). URL: <http://www.tourism.gov.ua>
11. Державна прикордонна служба України. URL: <https://dpsu.gov.ua/>

REFERENCES

- Aleksandrova, A. Yu. *Mezhdunarodnyy turizm* [International Tourism]. Moscow: Aspekt Press, 2002.
- Bolotna, O. V. "Industriia turizmu v strukturі zovnishn-yoekonomichnoi diialnosti Ukrainy" [The Tourism Industry in the Structure of Ukraine's Foreign Economic Activity]. *Efektivna ekonomika*, no. 10 (2013). <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2413>
- Derzhavna prykordonna sluzhba Ukrainy. <https://dpsu.gov.ua/>
- Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. <http://www.ukrstat.gov.ua/>

- Derzhavne ahentstvo rozvytku turizmu (DART). <http://www.tourism.gov.ua>
- Kozlovskiy, R., Shykina, O., and Yaryomenko, S. "Turizm-2020: rik nadii ta spodivan" [Tourism 2020: A Year of Hopes and Expectations]. *Ukrainskyi turizm*. 2020. <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/11065/1/Туризм%20-%202020%20рік%20надій%20та%20сподівань.pdf>
- [Legal Act of Ukraine] (1995). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр#Text>
- "Mirovoy atlas dannykh. Mirovaya i regionalnaya statistika, natsionalnyye dannye, karty, i reytingi" [World Data Atlas. World and Regional Statistics, National Data, Maps, and Rankings]. <https://knoema.ru/atlas/topics/Туризм>
- Sokol, P. M., and Korchevna, A. O. "Analiz turystychnykh posluh v Ukraini na zasadakh klasyfikatsiinykh oznak" [The Analysis of the Tourism Services in Ukraine Based on Classification Features]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, iss. 10 (2016): 386–390. <http://global-national.in.ua/archive/10-2016/79.pdf>
- Tonkoshkur, M. V. "Mizhnarodnyi turizm : konspekt lekt-sii" [International Tourism: Lecture Notes]. Kharkiv : KhNUMH, 2013. <https://core.ac.uk/download/pdf/16423929.pdf>
- Velykochyi, V. S., Dutchak, O. I., and Shykerynets, V. V. *Mizhnarodnyi turizm* [International Tourism]. Ivano-Frankivsk, 2015.